

waarde-instellingen. Bij overschrijding van een ingestelde grens wordt akoestisch of visueel gealarmeerd. De monitoren kunnen gekoppeld zijn met een centrale bewakingsopstelling en een computer (hartbewakingsafdeling, een afdeling voor intensive care) en worden gebruikt in o.a. een operatiekamer (waarop men o.a. kan waarnemen: elektrocardiogram, bloeddrukcurve, hartslagfrequentie, plethysmogram) en een catheterisatiekamer (bloeddrukcurve, elektrocardiogram, enz.).

Met de toepassing van de computer in de monitor en in de centrale opstelling zijn de mogelijkheden aanzienlijk toegenomen. Zo kan de monitor desgewenst registraties maken van fysiologische grootheden over langere tijd (trend mogelijkheid). Ook onregelmatigheden in de grootheden kunnen door de computer worden gedetecteerd.

monitor [telecommunicatietechniek], toestel voor controle van geluids- en beeldsignalen. Enerzijds gebruikt men hiervoor ontvangtoestellen van uitstekende kwaliteit (controle op uitgezonden signaal), anderzijds kan men voor beeldmonitors in een gesloten circuit (binnen de televisiestudio, in bedrijfsruimten) gebruik maken van eenvoudiger toestellen, bijv. zonder hoogfrequent deel.

Monitor [krijgswezen], naam van een in 1861 tijdens de Amerikaanse Burgeroorlog voor de noordelijke staten gebouwd oorlogsschip, dat in 1864 bij Hampton Roads een befaamd gevecht voerde tegen de *Merrimack* (Virginia). Het had een zeer gering vrijboord en een geheel gepantserde bovenbouw met een draaibare geschutstoren. De naam werd soortnaam en ook andere landen gingen weldra over tot de bouw van monitors van steeds grotere afmetingen en uitgerust met meer draaibare geschutstorens. Later gebouwde monitors zijn vaak voorzien van een ramstevan en werden daarom rammonitors genoemd. Het gebrek aan zeewaardigheid van dit type schepen leidde in Nederland in 1882 tot het vergaan, bij windkracht 6, van de *Adder* voor Scheveningen. Nog in de Eerste Wereldoorlog speelden de monitors van de Engelse 'Erebus'-klasse een rol.

Moniuszko, Stanislaw (Ubiel 5 mei 1819 – Warschau 4 juni 1872), Pools componist, dirigent (1858–1872) van de opera te Warschau, wordt beschouwd als de grondlegger van de Poolse nationale stijl, voor de ontwikkeling waarvan vooral zijn 24 opera's en ca. 360 liederen van betekenis zijn geweest. Zijn stijl verbindt elementen uit het werk van Italiaanse (Rossini) en Franse (Auber) componisten van de opéra-comique met die uit de volksmuziek. Zijn hoofdwerk, de opera *Halka* (1858, libretto van W. Wolski, gebaseerd op een volksverhaal), heeft melodische inventiviteit en een op Weber geïnspireerde orkestbehandeling als kenmerken; de dramatiek wordt versterkt door toepassing van 'Leitmotive'.

WRK. (behalve het genoemde): *Opera's: Bet-*

ty (1852); *Flis* (1858); *Hrabina* (1860); *Verbun nobile* (1860); *Het spookslot* (1865); *Paria* (1869). – Voorts: orkestwrk.; 2 strijkkwartetten; pianowrk.; w.o. 6 polonaises; balletten; toneelmuz.; operettes; Singspiele; wereldlijke cantates, veel kerkmuz. .

LIT. H. Opienski, *S. Moniuszko* (1924); W. Rudzinski en J. Prosnak, *Almanach Moniuszowski* (1952); J. Prosnak, *S. Moniuszko* (1964; ²1969).

Moniz, Antonio Caetano de Abreu Freire Egas (Avanca, Estarreja, 29 nov. 1874 – Lissabon 13 dec. 1955), Portugees neuroloog en politicus, was hoogleraar in de neurologie te Coimbra, sinds 1911 te Lissabon. Daarnaast was hij parlements lid en kreeg als diplomaat enige bekendheid (ambassadeur te Madrid); als minister van Buitenlandse Zaken nam hij in 1918 deel aan de Parijs Vredesconferentie. In 1927 vond hij een methode om door middel van contrastvloeistof de bloedvaten in de hersenen zichtbaar te maken (hersenangiografie). In 1935 verrichtte hij met succes de eerste prefrontale *leukotomie, die hij sindsdien propageerde. In 1949 kreeg hij samen met W.R. Hess de Nobelprijs voor fysiologie of geneeskunde 'voor zijn ontdekking van de therapeutische waarde van leukotomie bij zekere psychoses'.

WRK. *A neurologia na guerra* (1918); *Diagnostic des tumeurs cérébrales et épreuve de l'encéphalographie artérielle* (1931); *L'angiographie cérébrale* (1934); *Tentatives opératoires dans le traitement de certaines psychoses* (1936); *Die cerebrale Arteriographie und Phlebographie* (1940); *Trombosas y otras obstrucciones de las carotidas* (1941).

Monk of Monck, George, sedert 1660 hertog van Albemarle (Potheridge 6 dec. 1608 – New Hall 3 jan. 1670), Engels generaal, admiraal en staatsman, nam aanvankelijk aan de zijde van Karel I aan de Engelse burgeroorlog deel. Van 1644 tot 1646 zat hij in de Tower gevangen. Na de terechtstelling van Karel I sloot hij zich bij Oliver Cromwell aan. Sedertdien werkte Monk nauw met hem samen. Na de Slag bij Dunbar (1650) werd hij belast met de onderwerping van Schotland. In de eerste Engels-Nederlandse Oorlog bracht hij als opperbevelhebber van de vloot met sterke overmacht Tromp tweemaal een nederlaag toe (1653). Na Cromwells dood (1658) koos Monk in een hoogst instabiele periode eerst voor diens zoon Richard en later voor het parlement. Uiteindelijk besloot hij zelf in te grijpen: in jan. 1660 trok hij vanuit Schotland met een leger Engeland binnen en in februari bezette hij Londen. Weldra liet hij het Rompparlement weer door het *Lange Parlement vervangen. Nadat dit laatste ontbonden was, ondernam hij stappen tot de restauratie van de Stuarts. Na de troonsbestijging van Karel II werd Monk privy councillor, grootstalmeester, kamerheer, eerste commissaris van de schatkist en lord-lieutenant van Ierland. In 1666 leed hij in de Vierdaagse Zeeslag een nederlaag tegen de Nederlanders, maar hij overwon ze twee maanden later.

In 1667 streed Monk bij Chatham opnieuw tegen de Nederlanders en verloor weer.

LIT. J.D.G. Davies, *Honest G. Monk* (1936); O.M.W. Warner, *Hero of the restoration* (1936); M. Ashley, *Cromwell's generals* (1954), blz. 199–219; G. Davies, *The restoration of Charles II* (1955).

Monk, Meredith (Lima 20 nov. 1943), Amerikaans danseres en choreografe, studeerde o.m. Dalcroze-euritmie, bewaarde zich in de danstechnieken van M. Graham en M. Cunningham en bij A. Halprin en debuteerde in 1963, het jaar waarin zij ook haar eerste choreografie, *M*, maakte. In haar stukken, waarvoor zij zowel met professionele als met nauwelijks geschoolde dansers werkte, worden dans, zang, mime, toneelspel en film gecombineerd. Beroemd is m.n. *Juice* (1969), waarvan de drie delen achtereenvolgens in een museum, een theater en een schuur werden uitgevoerd. Met haar groep, The House, brengt Monk stukken die, mede door herhaling van eenvoudige thema's, een ritualistisch-mythologisch karakter hebben. Hierbij is de nadruk steeds meer op (bewegings)theater in algemenere zin komen te liggen, met een opvallend gebruik van (zang)stemmen, naast Monks eigen composities voor piano of orgel. Sinds de jaren tachtig werkt zij ook veel met video en film en vaak ook samen met Ping Chong.

WRK. (behalve de genoemde) Muzikale composities: *Break* (1964); *16 Millimeter earrings* (1966); *Duet with cat's scream and locomotive* (1966); *Needlebrain Lloyd and the systems kid* (1970); *Vessel* (1971); *Education of the girlchild* (1973); *Paris* (1974); *Chacon* (1975); *Anthology* (1975); *Venice* (1976); *Songs from the hill* (1976); *Tablet* (1978); *Dolmen music* (1979); *A civil war opera* (1981); *Turtle dreams* (1983); *Book of days* (1985).

Monk, Thelonious Sphere (Rocky Mount, N.C., 10 okt. 1917 – Weehawken, N.J., 17 febr. 1982), Amerikaans jazzpianist en -componist, speelde in de nachtclub Minton's in Harlem, bij Lucky Millinders band en bij Hawkins; later vnl. met een eigen kwartet, waarin tenorist Charlie Rouse. In 1959 dirigeerde hij voor het eerst een groot orkest. Met Ch. Parker en Gillespie behoort Monk tot de grondleggers van de bop. Als jazzvernieuwer (verruiming van harmoniek, themaverwerking en vormbehandeling) had hij grote invloed. Zijn compositie *Round midnight* hoort tot de meest gespeelde thema's in de jazz.

LIT. L. Bijl en F. Canté, *Monk on records, a discography of Thelonious Monk* (1982–1985); T. Fitterling, *Thelonious Monk* (1987).

Mon-Khmer-talen, een groep talen, deel uitmakend van de Austro-Aziatische taalfamilie. Het oorsprongsgebied van de Austro-Aziatische talen zou gelegen hebben op het vasteland van Zuid-Azië. Deze taalfamilie splitste zich in een vroeg stadium op in drie verschillende hoofdtakken: de *Moenda-talen, de *Nicobarese talen en de Mon-Khmer-talen. In voorhistorische tijden zouden de sprekers van

het oudste Mon-Khmer de Brahmaputra zijn overgestoken in oostwaartse richting en zich in Zuidoost-Azië hebben gevestigd. De sprekers van het oudste Nicobarees zijn van Zuidoost-Azië de Andamanzee overgestoken en hebben de Nicobaren gekoloniseerd. De Mon-Khmer-talen vormen de grootste van de drie hoofdtakken van de Austro-Aziatische taalfamilie. Austro-Aziatische talen worden door ongeveer 65 miljoen mensen in taalgemeenschappen vanaf centraal India tot in Vietnam en het Maleise schiereiland gesproken. Hoewel er ongeveer 150 verschillende Austro-Aziatische talen zijn, kennen slechts drie van deze talen een belangrijke literaire traditie: het Mon, het Vietnamees en het Khmer.

De Mon-Khmer hoofdtak op het vasteland van Zuidoost-Azië splitste zich in de loop van het tweede millennium v.C. in twaalf takken op: a. de Khasi-talen, met ca. 200 000 sprekers in de oostelijke helft van de Indiase Meghalaya; b. de Palaungische talen, met ca. een miljoen sprekers in het noorden van Birma en Thailand en in het zuiden van de Chinese provincie Yunnan; c. het Mon en het Niakuol; d. Khmuïsche talen, met ca. een half miljoen sprekers in Laos, Vietnam en Thailand; e. de Viet-Muong-talen, met ruim 23 miljoen sprekers in Vietnam; f. de Katuïsche talen, met ca. 200 000 sprekers in Vietnam, Cambodja en Laos; g. Bahnarische talen, gesproken in Zuid-Vietnam en aangrenzende delen van Laos en Cambodja; h. de Pearische talen, gesproken in de bergen van de Chaîne des Cardamomes en de Chaîne de l'Éléphant in Cambodja; i. het Khmer of Kambojaans, de nationale taal van Kamboja, met meer dan vijf miljoen sprekers; j. Semang-talen, met ca. 2000 sprekers in oerwouden in het zuiden van het Maleise schiereiland; k. Senoi-talen, met ca. 30 000 sprekers in oerwouden in het zuiden van het Thais-Maleise schiereiland; l. Semelaische talen, met ca. 5000 sprekers in de wouden in het zuiden van het Maleise schiereiland.

Het Mon werd vroeger in een groot deel van Birma gesproken en ook in het westen van het huidige Thailand. Het Mon was de taal van het koninkrijk Thaton (11de eeuw) in het huidige Zuid-Birma, het koninkrijk Pegu (14de tot 16de eeuw) in Midden-Birma en het Dvaravati-rijk (7de tot 13de eeuw), dat zich uitstreekte van de Andamanzee rondom de plaats Mergui tot in Midden-Thailand. De vroegste inschriften in het Mon dateren van de 6de eeuw. Het Mon wordt geschreven in een eigen schrift dat ontworpen is naar het model van het Zuidindische Pallavaschrift. In het westen werden de Mon door de zuidwaartse migratie van de Birmezen in de 16de eeuw steeds verder naar het zuiden gedreven. In het oosten zijn de Mon in de 12de en 13de eeuw door de zuidwaartse migratie van de Thai verdronken. Thans wordt het Mon in Birma gesproken in het gebied rondom de plaats Moulmein en in Thailand, ten westen

van de hoofdstad Bangkok in een gebied grenzend aan Birma. Samen tellen het Mon en het nauw verwante Niakuol, dat in de hooglanden van Oost-Thailand wordt gesproken, ongeveer een half miljoen sprekers.

De oudste inschriften in het Khmer dateren uit het begin van de 7de eeuw. Het Khmer wordt geschreven in een eigen schrift dat – net als het Mon-schrift – naar het model van het Zuidindische Pallavaschrift is ontworpen.

In Vietnam is van 111 v.C. tot 939 n.C. het niet-verwante Chinees de schrijftaal geweest. Het Vietnamees wordt sinds de 8ste eeuw geschreven in het chûnôm-schrift, een aangepaste vorm van het Chinese karakterschrift. De huidige op het Latijnse schrift gebaseerde orthografie, het chûquôc ngü, is in 1650 door de Franse missionaris Alexandre de Rhodes ontworpen en in 1910 door het Franse koloniale bewind tot de officiële orthografie gemaakt.

LIT. A.-G. Haudricourt, *La place du vietnamien dans les langues austro-asiatiques*, in: *Bulletin de la Société Linguistique de Paris* (1953); G. Diffloth, *Austro-Asiatic languages*, in: *Encyclopaedia Britannica* (1974); Idem, *Les langues Mon-Khmer de Malaisie, classification historique et innovations*, in: *Asie du Sud-Est et Monde Insulindien* (1975).

Monmouth (Welsh: *Trefynwly*), een stad in Groot-Brittannië, graafschap Gwent, Wales, aan de samenvloeiing van de Wye en de Monnow, met (1987) 79 400 inw. Marktplaats van de agrarische omgeving; verkeersknooppunt. Restanten van o.m. een 11de-eeuwse benedictijnenklooster en een 13de-eeuwse stadspoort bij Monnow Bridge. Lord Nelsonmuseum. Monmouth ligt op de plaats waar in de 11de eeuw de Normandische vesting Chepstow Castle heeft gelegen. Het kreeg stadsrechten in 1256 en maakte tot 1974 deel uit van het graafschap Monmouthshire.

Monmouth, Geoffrey of, Engels kroniekschrijver, magister, bisschop, zie *Geoffrey of Monmouth.

Monmouth, James Scott hertog van (Rotterdam 9 april 1649 – Londen 15 juli 1685), buitenechtelijke zoon van Karel II van Engeland en diens maîtresse Lucy Walters, werd na de restauratie van de Stuarts door zijn vader aan het hof geroepen. Eerst werd hij tot graaf van Orkney, daarna tot hertog van Monmouth verheven. Hij behoorde met Shaftesbury tot de ziel van de oppositie tegen Karel II, o.m. bestaande uit Whigs die Monmouth als troonopvolger prefereerden boven de hertog van York (de latere Jacobus II). Een in maart 1683 beraamde moordaanslag op Karel en zijn broer, die zou plaatsvinden bij 'the Rye House', een gehucht in Hertfordshire, mislukte volkomen. Monmouth, volkomen onkundig van de plannen van de samenzweerders de koning om te brengen en hém tot staatshoofd te proclameren, werd verbannen. Hij week uit naar Holland.

Nadat Jacobus II de regering had aan-

vaard, beraamde Monmouth met Argyll een komplot. Op 11 juni 1685 landde hij in Dorsetshire aan de zuidkust van Engeland. Hij vond alleen onder het lagere volk enige aanhang. Op 6 juli brachten de regeringstroepen hem bij Sedgemoor een zware nederlaag toe. Monmouth werd gevangengenomen. Hij werd wegens hoogverraad onthoofd. In Dorsetshire werden door soldaten velen op gruwelijk wrede wijze om het leven gebracht. Ten gevolge van de rechtszittingen, de *Bloody Assizes*, werden meer dan 300 personen opgehangen en meer dan 800 als slaven naar West-Indië verkocht.

LIT. E. d'Oyley, *Monmouth* (1938); W.R. Emerson, *Monmouth's rebellion* (1951); C.C. Trench, *The western rising* (1969).

Monmouthshire, voormalig graafschap van Groot-Brittannië, Wales, in 1974 geïncorporeerd in het toen gevormde graafschap Gwent.

Monn, Mathias Georg (Wenen 9 april 1717 – aldaar 3 okt. 1750), Oostenrijks componist, sedert 1738 organist aan de Karlskirche te Wenen, is vnl. bekend door zijn symfonieën en triosonates, waarmee hij een voorloper werd van de symfonische stijl van Haydn en Mozart. Zijn *Concerto per clavicembalo* (1746) werd door Schönberg bewerkt tot concert voor cello en orkest (1933).

LIT. K. Nef, *Gesch. d. Sinfonie und Suite* (1921, herd. 1970).

Monnaie, La, operaschouwburg te Brussel, zie De *Munt.

Monnet, Jean (Cognac 9 nov. 1888 – Montfort-l'Amaury, Yvelines, 16 maart 1979), Frans zakenman en politicus, was

◁ Monnet, Jean.

aanvankelijk hoofd van de cognacfirma Monnet en Cie., maar kreeg tijdens de Eerste Wereldoorlog een belangrijke functie als economisch intermediair tussen Frankrijk en zijn bondgenoten. Van 1919 tot 1923 was Monnet plaatsvervangend secretaris-generaal van de Volkenbond. Bij het begin van de Tweede Wereldoorlog werd hij voorzitter van een Frans-Britse coördinatiecommissie op het gebied van economie, wapenning en transport. Tijdens de Tweede Wereldoorlog bleef Monnet in verschillende functies een van de belangrijkste figuren op het gebied van de economische organisatie van de oorlogsbevoorrading. In dec. 1944 werd hij belast met het uitwerken van plannen voor Frankrijks naoorlogs eco-